

SLOTCONFERENTIE

KNOOPPUNT KLIMAAT

KENNIS IN EEN VERANDERENDE WERELD

PROGRAMMA

**HET COMPLETE REISSHEMA MET
ALLE WORKSHOPS EN SPREKERS**

1 DECEMBER 2011

**DE RIJTUIGENLOODS
AMERSFOORT**

VOORWOORD

Na zes jaar onderzoek naar klimaatverandering en ruimtelijke planning gaat Klimaat voor Ruimte afronden. Wij zijn trots op het resultaat en willen dit graag met u delen. Tijdens Knooppunt Klimaat reist u in sneltreinvaart langs al deze ontwikkelde kennis en praktijkvoorbeelden.

Vandaag kunt u kennis nemen van resultaten en succesvolle spin-offs en u laten inspireren door wetenschappers en beleids mensen. Zij vertellen over de samenwerking tussen kennis en praktijk. Klimaat voor Ruimte rondt af, maar onderzoek naar het klimaatbestendig maken van Nederland gaat onverminderd door. Tijdens de conferentie wordt het stokje overgedragen aan Kennis voor Klimaat.

Wij wensen u een prettige dag toe en een feestelijke afsluiting.

Klimaat voor Ruimte
Kennis voor Klimaat

PLENAIR PROGRAMMA KNOOPPUNT KLIMAAT

09.15 Ontvangst en registratie

10.00 Welkom door Wim van Vierssen, voorzitter Klimaat voor Ruimte

10.05 Opening conferentie door Joop Atsma, Staatssecretaris Infrastructuur en Milieu

10.15 Loading the weather dice: Understanding the link between climate change and extreme weather, Myles R. Allen, Professor of Geosystem Science, University of Oxford

10.35 Klimaat voor Ruimte en Kennis voor Klimaat, wat levert het op?
Frénk van der Linden interviewt Pavel Kabat, Pier Vellinga, Wim van Vierssen en Joop Atsma over beleidsrelevantie en resultaten

10.50 Aanbieding scholierendossier aan Joop Atsma

10.55 Paneldiscussie over ondernemen met klimaat met innovatieve ondernemers: Ed Nijpels (NL Ingenieurs), Marjolein Demmers (DHV), Peter van Dommele (Sublean), Peter Droogers (Future-Water), Rutger de Graaf (Deltasync), William van Niekerk (BAM Infra) en Peter Stoter (Meteoconsult).
Afsluiting door Paul Thewissen, Ministerie EL&I

11.35 Presentatie door Alexandra van Huffelen, wethouder Duurzaamheid, gemeente Rotterdam

11.50 Aanbieding van het boek 'Ruimte voor klimaat, praktijkboek voor Klimaatbestendig inrichten' aan Alexandra van Huffelen

12.00 Lunch & presentatie van scholierenprojecten 'Hoe maak je jouw schoolomgeving klimaatbestendig?'

12.50 Pier Vellinga kondigt winnaar aan van Scholierenwedstrijd

13.00 tot 13.55 Workshops Ronde 1

14.05 tot 15.00 Workshops Ronde 2

15.00 tot 15.30 Pauze

15.30 tot 16.25 Workshops Ronde 3

16.45 Innovatie als schakel tussen wetenschap en bedrijfsleven, Cees Veerman, voorzitter Raad van Toezicht Kennis voor Klimaat

17.00 Overdracht Klimaat voor Ruimte aan Kennis voor Klimaat en afsluiting van de conferentie door de burgemeester van Amersfoort, Lucas Bolsius

17.15 Borrel, buffet en feesten met Biggles Bigband met Lindy Hop dansers

22.00 Einde

1

Myles R. Allen

Myles R. Allen is hoofd van de onderzoeksgroep Climate Dynamics aan de Universiteit van Oxford. Hij is hoofdonderzoeker binnen het project Climateprediction.net, waarbij onderzoekers de rekenkracht van computers van mensen thuis gebruiken om klimaatmodellen berekeningen te laten uitvoeren. Allen werkte eerder bij de Energy Unit van het milieuprogramma van de Verenigde Naties en droeg bij aan de rapporten van het IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change).

2

Joop Atsma

Als Staatsecretaris van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu is Joop Atsma verantwoordelijk voor uitvoering van beleid voor een schone en veilige omgeving, goede verbindingen en bescherming tegen wateroverlast. Atsma zet zich in voor een veilige delta, nu en in de toekomst.

twitter.com/atsmajoop

3

Lucas Bolsius

Na jarenlang als wethouder voor de gemeente Rotterdam te hebben gewerkt namens het CDA, is Lucas Bolsius vorig jaar geïnstalleerd als burgemeester van Amersfoort. De gemeente Amersfoort stelde in 2004 al een Klimaatplan op met acties voor 100% inkoop groene

4

Alexandra van Huffelen

Rotterdam moet in 2014 European Green Capital worden, dat is het streven van Alexandra van Huffelen, wethouder Duurzaamheid van de gemeente Rotterdam. Van Huffelen wil werk maken van energie-efficiency en duurzaamheid, zodat in 2025 Rotterdam 100% klimaatbestendig is.

twitter.com/avhuffelen

5

Pavel Kabat

Pavel Kabat is hoofd van de leerstoelgroep Aardsysteemkunde en Klimaatstudies van Wageningen UR en wetenschappelijk directeur van Klimaat voor Ruimte. Tevens is hij directeur van KNAW-Waddenacademie. Hij was betrokken bij de nieuwe Deltacommissie en rapporten van het IPCC. Per februari 2012 is Kabat benoemd tot directeur van het International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA) in Oostenrijk.

6

Frénk van der Linden

Als freelance journalist werkt Frénk van der Linden onder andere voor NTR-radio, NCRV, VARA en de Volkskrant. Van zijn hand verscheen onder meer de bundel Tot op het bot – gesprekken over ziel & zaligheid, met 50 interviews met onder andere Freddy Heineken, Johan Cruijff en Frits Bolkestein. Voor zijn serie vraaggesprekken in NRC Handelsblad ontving hij de Prijs voor de Nederlandse Dagbladjournalistiek.

7

Paul Thewissen

Paul Thewissen is werkzaam voor de directie Innovatie en Kennis van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Hij was eerder lid van het Management Team bij het voormalige Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en hoofd strategie bij de DG Telecommunicatie.

8

Cees Veerman

Cees Veerman is voorzitter van de Raad van Toezicht van Kennis voor Klimaat en is op diverse manieren betrokken bij de thema's duurzaamheid, klimaatverandering en onderwijs. Hij is onder meer bijzonder hoogleraar duurzame plattelandsontwikkeling in Europees perspectief aan Wageningen UR en de Universiteit van Tilburg, voor-

9

Pier Vellinga

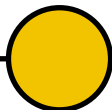
Pier Vellinga is hoogleraar klimaatwetenschappen aan Wageningen UR, vice-voorzitter van Klimaat voor Ruimte en voorzitter van de Raad van Bestuur van Kennis voor Klimaat. In 2003 was zijn betoog over de waterveiligheid van Nederland aanleiding tot een nationaal debat over de kwetsbaarheid van Nederland met betrekking tot wateroverlast. In 2008 adviseerde Vellinga de tweede Deltacommissie over de zeespiegelstijging en de consequenties voor de verdediging van de kust en de dijken van de grote rivieren.

10

Wim van Vierssen

Wim van Vierssen is voorzitter van het bestuur van Klimaat voor Ruimte. Hij is ook directeur van KWR Watercycle Research Institute en bekleedt part-time de Rathenau-leerstoel science system assessment bij TU Delft.

WORKSHOPS

In de middag kunt u met zes verschillende Lijnen naar workshopsessies reizen.
Op iedere lijn kunt u uitstappen om een workshop te volgen in een coupé.

De coupé's hebben een accent op kennis, beleid, mens of het zakenleven.
Het is natuurlijk altijd toegestaan uit of over te stappen.
Vergeet daarbij niet uw zojuist vergaarde bagage mee te nemen.

LEGENDA

- KENNIS • BELEID
- KENNIS • KENNIS
- KENNIS • MENS
- KENNIS • ZAKEN
- LOCATIE
- VOORZITTER
- SPREKER
- TITEL / PRESENTATIE
- DISCUSSIE

WAAR	RONDE 1 13.00 tot 13.55	RONDE 2 14.05 tot 15.00	RONDE 3 15.30 tot 16.25
HOUTWAGEN 1A	 Bouwsector	 Duurzaamheid loont	 Deltascenario's
HOUTWAGEN 1B	 Klimaatmodellen als moving target	 Hoe waait de wind in de toekomst	 KNMI Next 2013
POSTWAGON 1A	 Europees mitigatiekader	 Broeikasgasemissies	 Regionale biomassaketens
POSTWAGON 1B	 Zelf adaptieve capaciteit creëren	 Green Science Bites	 Valorisatie van klimaatkennis in de praktijk
POSTWAGON 2A	 Waterrobuust bouwen	 Kosten en baten van adaptatie	 Lokaal Klimaatatelier
POSTWAGON 2B	 Visies op klimaatbestendige natuur	 Adaptatiescan in de praktijk	 Iedereen telt mee
WACHTKAMER 2	 Natuurlijke klimaatbuffers werken	 Climate gaming	
ONDERDELENDEPOT	 Het kan nog lekkerder	 Overstromingsrisico's	 De risiconorm voor waterveiligheid
DROOGCABINE	 Kleien met Klimaat	 Uitvoerbaar lokaal klimaatbeleid	 Spelen voor Klimaat
KETELHUIS	 Burger aan de beurt	 Zoet en Zout	 De hete stad in beeld
PLENAIR	 Fabels en feiten over klimaatverandering	 Fabels en feiten over klimaatverandering	 Van Actieplan naar Actie!

LIJN 1 STADSCENTRUM

Lijn 1 gaat naar hartje stad. U komt langs het plein waar in de zomer iedereen bij de fontein verkoeling zoekt. In de eerste coupé vragen ze zich af hoe de beleving van het stadsklimaat kan worden meegenomen bij de inrichting van de openbare ruimte. In een klimaatatelier wordt een stad doorgelicht en de eerste stappen naar een adaptatiestrategie doorlopen. Het financiële aspect wordt niet vergeten: is een duurzame wijk eigenlijk duurder dan een gewone wijk? En hoe financieren we dat? Met een panel van ervaringsdeskundigen praten we over mogelijke financieringsconcepten.

LIJN 2 MEETSTATION

Stapt u in op Lijn 2 dan komt u in een innovatieve wereld terecht waar meetsystemen en emissiemodellen u een nieuwe en gedetailleerde kijk geven op broeikasgasemissies. U ontmoet wetenschappers die een nieuw, multifunctioneel meetsysteem hebben ontwikkeld. Zo weten we beter hoe het zit met de broeikasgasemissies in Nederland en belangrijker, wat we er aan kunnen doen. Het bedrijfsleven vertelt of er geld te verdienen is met energie en biomassaketens.

LIJN 3 ZAKENDISTRICT

Met Lijn 3 reist u per 1e klasse af naar het zakendistrict. De financiële aspecten van klimaatadaptatie komen hier aan bod. Adaptatie kost geld, maar levert het ook wat op? Een maatschappelijke kosten-baten analyse laat dat zien. In twee andere workshops wordt aan de hand van een paar business cases uitgelegd hoe u rekening kunt houden met klimaatverandering in uw analyse. Tenslotte kunt u met een 3-D spel een goed beeld krijgen van de consequentie van uw beslissingen.

LIJN 4 WATERLAND

Lijn 4 neemt een duik in het water. In de eerste coupé vraagt men zich af wat de betekenis is van Klimaat voor Ruimte en Kennis voor Klimaat voor het Deltaprogramma. In een andere sessie wordt gesproken over schade en risico's en nieuwe normen. Er is ook een workshop waarin u leert hoe in Nederland toch gebouwd kan worden op plaatsen die last kunnen krijgen van overstromingen. Op Lijn 4 discussiëren ze ook over de kansen op een overstroming in het rivierengebied. En vraagt u zich af hoe je kunt kleien met klimaat? Stap dan in de coupé over adaptatiestrategieën.

LIJN 5 MAATWERK

Met Lijn 5 reist u naar workshops over klimaat op maat. U kunt uitstappen bij een sessie over de KNMI Next scenario's. In een andere coupé wordt in korte climate science bites een overzicht gegeven van de nieuwste wetenschappelijke ontwikkelingen binnen scenario-onderzoek. Of wilt u liever uitstappen bij een workshop over de inzet van interactive tools bij het toepassen van kennis? En wie zijn daar aan het eind van de Lijn zo heftig in discussie? Oh, dat zijn klimaatwetenschappers die aan de tand worden gevoeld door de reizigers over feiten en fabels van klimaatverandering.

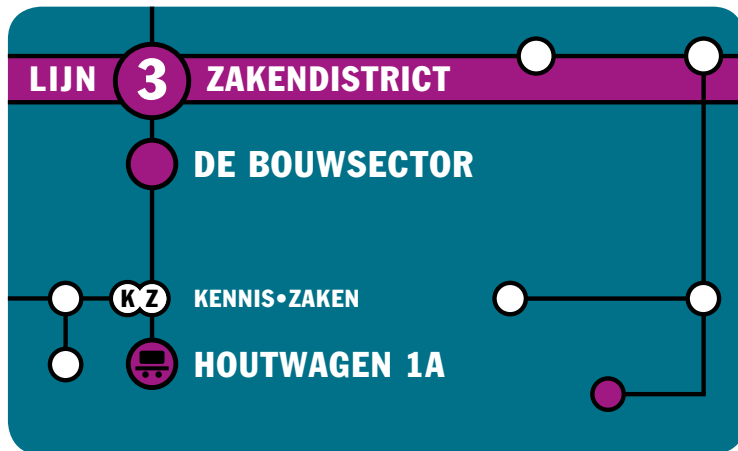
LIJN 6 BUITENGEBIED

Lijn 6 reist naar het buitengebied. In één van de coupés krijgt u science-bites voorgeschoteld over landbouw en natuur met pitchpresentaties uit die twee sectoren. In een volgende sessie kunt u meepraten over verschillende invullingen van klimaatbestendige natuur. Er is ook een coupé waar met alle reizigers een klimaatatelier wordt gehouden over hoe klimaatadaptatie wordt vormgegeven in een case studie. Tot slot is er aandacht voor klimaatbestendige landbouw in Noord-Nederland.

13.00
–
13.55

1

WORKSHOPS RONDE

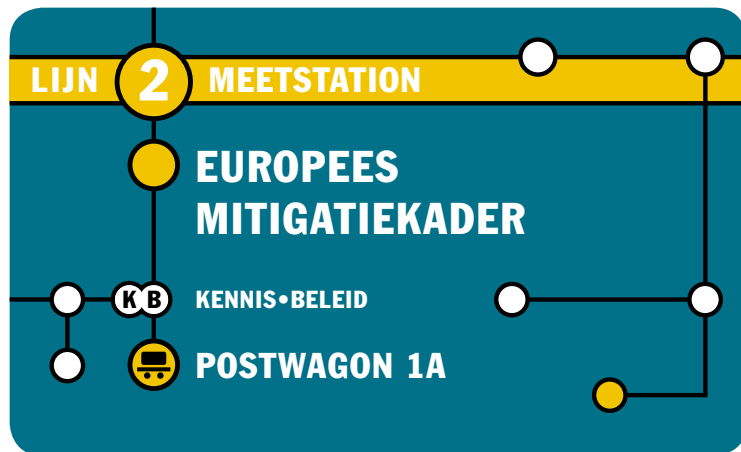
Binnen de bouwsector zijn, naast mitigatie, ook veel kansen voor adaptatie aan klimaatverandering. Aan de hand van een aantal voorbeelden kijken we naar de kansen bij zowel nieuwbouw als herstructurering.

- V** Voorzitter Ronald Albers, TNO
- S** De sprekers zijn nog niet bekend.

Klimaatbeleid maakt gebruik van klimaatscenario's. Deze zijn gebaseerd op klimaatmodellen die niet zonder waarnemingen kunnen. Alles in deze keten is aan verandering onderhevig, net als het klimaat zelf. Het KNMI-testbed kan modelresultaten vergelijken met waarnemingen van een bepaalde locatie. In een interactieve sessie met ideeën uit de zaal worden confrontaties tussen waarnemingen en modelresultaten geïllustreerd.

- S** Bart van den Hurk, KNMI
- T** Inleiding
- S** Pier Siebesma, KNMI
- T** Uitleg testbed
- D** Interactief gedeelte

Europa heeft ambitieuze doelstellingen om broeikasgasemissies tegen te gaan in de 'Effort Sharing Decision'. Landen in de Europese Unie zullen zich maximaal moeten inspannen om mitigatie-opties te ontwikkelen en te implementeren voor 2020. Hun rapportage systeem broeikasgassen moet het mogelijk maken om vorderingen te kwantificeren. Is Nederland hierop voorbereid? Zijn de juiste kengetallen bekend? Hoe kunnen we het beleid hierin ondersteunen?

- S Peter Kuikman, Wageningen Universiteit
- T Hoe ziet het beleidskader voor mitigatie er de komende jaren uit?
- D Discussie ahv stellingen: wat komt er aan (EU en UNFCCC)
Wat kom er aan policies op ons af en hebben we daarvoor de kennis in huis?

Adaptatie aan klimaatverandering is mede afhankelijk van slagvaardige en innovatieve besturen en organisaties. Besturen is complex, je moet veel dingen tegelijk goed doen. Het adaptatiewiel maakt zichtbaar waar sterktes en zwaktes zitten en hoe een vastgelopen veranderingsproces weer kan gaan draaien.

- S Judith Klostermann, Wageningen UR
- T Presentatie van Adaptatiewiel methode
Groene daken in Groningen, video
Deelnemers scoren op 6 dimensies voor Groene daken
regeling Groningen
- D Discussie bruikbaarheid Wiel, wat zijn de sterktes en zwaktes

13.00
—
13.55

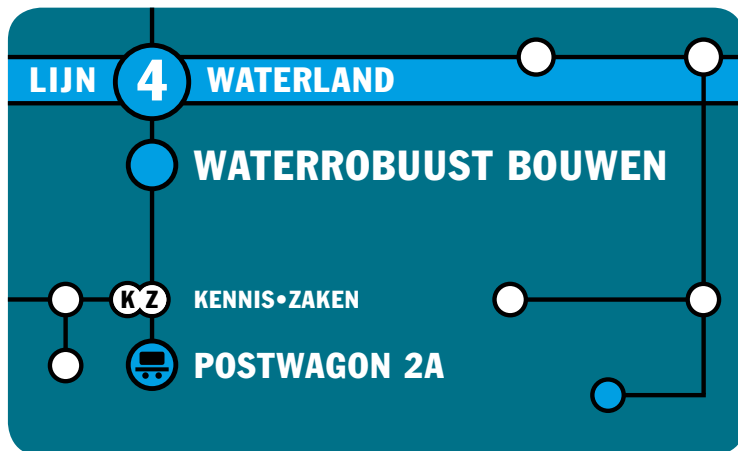
1

WORKSHOPS RONDE

13.00
–
13.55

1

WORKSHOPS RONDE

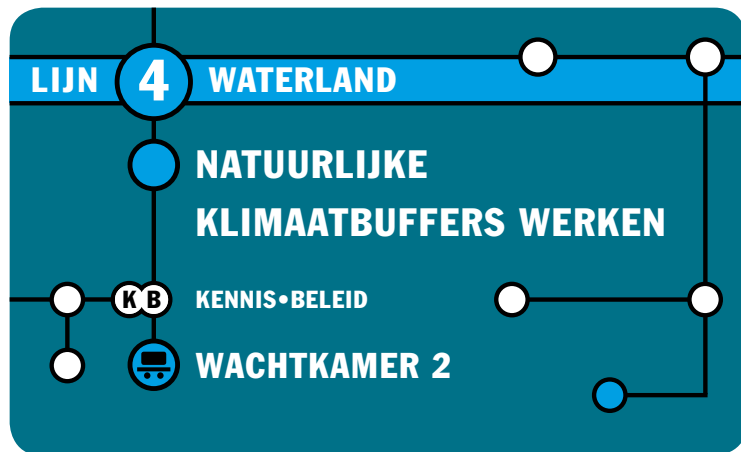
Gebiedsontwikkeling biedt veel kansen om waterrobuust te bouwen. Essentieel is de voorstellen op het juiste moment in te brengen in het planproces. David Biron en Leon Valkenburg spreken uit ervaring en vertellen welke maatregelen in de praktijk mogelijk en haalbaar zijn.

- S** Leon Valkenburg, Witteveen+Bos
- T** Inleiding Waterrobuust Bouwen
- S** David Biron, Witteveen+Bos
- T** Wonen aan het water in 't Duyfrak
- S** Paul Ravenstijn, Witteveen+Bos
- T** Bouwen op een waterkering in Alblasserdam
- D** Vragen en discussie

Er bestaan verschillende dominante visies op natuur vanuit de samenleving: gaat het om biodiversiteit, recreatie en beleving, een duurzaam gebruik of juist om direct economisch gewin? De Natuurverkenning laat zien dat deze verschillende aanvliegroutes leiden tot wezenlijk verschillende invullingen van klimaatbestendige natuur.

- S** Arjen van Hinsberg, PBL
- T** Introductie tot de Natuurverkenning
- S** Willem van der Bilt, PBL
- T** Uitwerking van workshop cases
- T** Interactieve workshop aan de hand van de cases
- D** Samenvatting en reflectie

Klimaatbuffers zijn natuurgebieden die de gevolgen van klimaatverandering beperken en daarmee ons land veiliger, mooier en economisch aantrekkelijker maken. Louter technische oplossingen blijken in toenemende mate ontoereikend als integrale oplossing. Maar techniek en natuur gaan goed samen; natuur waar het kan, techniek waar het moet.

- S** Paul Vertegaal, Natuurmonumenten
Robert Kwak, Vogelbescherming Nederland
- T** Maak je eigen klimaatbuffer!
- D** Discussie: Waar kunnen natuurlijke klimaatbuffers ingericht worden en hoe zien deze er uit?

Mensen in de stad hebben veel behoefte aan openbare ruimte met een goed microklimaat, maar ontwerpers en opdrachtgevers doen er weinig voor. Wat is er nodig om dit te veranderen?

- S** Sanda Lenzholzer, Wageningen Universiteit
- T** Microklimaat-gericht pleinontwerp
Voorstellen van oplossingen voor bestaande en toekomstige microklimaatproblemen op Nederlandse stadspaleinen.
- D** Plenaire discussie over de vraag: wat weerhoudt ons? Wat zijn de obstakels voor microklimaatgericht ontwerp van openbare ruimtes in de stad?

13.00
—
13.55

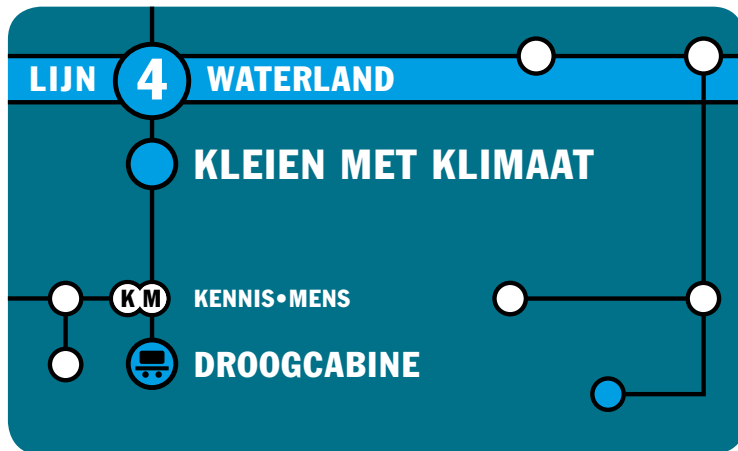
1

WORKSHOPS RONDE

13.00
–
13.55

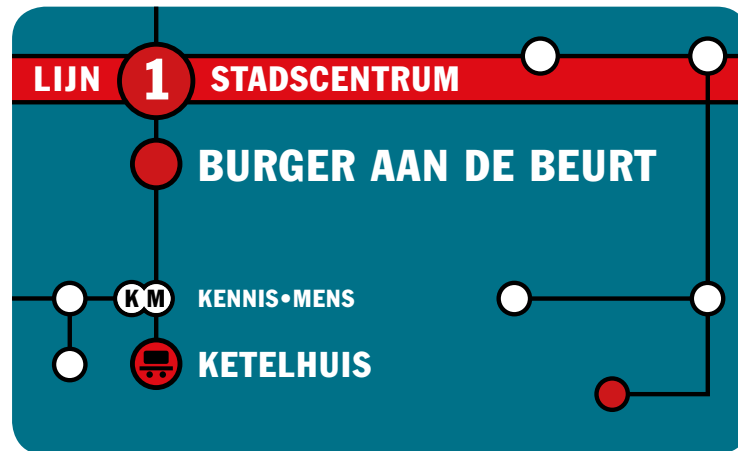
1

WORKSHOPS RONDE

Hoe houden we Nederland veilig tegen overstromingen. Hoge dijken of wonen op terpen? De Waddenzee ingepolderd of dicht op elkaar in Drenthe wonen? Klei mee op een kaart van Nederland. Alles kan en mag in klei.

- S Mathijs van Vliet en Brenden Jongman, Vrije Universiteit
- T Korte inleiding op klimaateffecten in Nederland: overstromingen, wateroverlast, zeespiegelstijging
- D Deelnemers gaan in groepjes uiteen om oplossingen te bedenken voor de watergerelateerde klimaateffecten in Nederland.

Ongeduldige burgers kunnen niet wachten op de overheid om hun wijk klimaatvriendelijker te maken. Ze kopen zelf zonnepanelen en isoleren samen hun huizen. De wethouder kijkt handenwrijvend toe. Het levert geld op voor de bewoners maar ook voor de lokale ondernemer. Kan de wetenschap ook nog een duit in het zakje doen.

- S Willem Hamels, bewoner Soesterkwartier
- T Samen aan de slag voor een duurzame wijk
- S Timo Veen, inwoner Hoonhorst
- T Duurzaam Hoonhorst
- S Gerda Lenselink, Vereniging Buitenstad Almere
- T Hoe geven we meerwaarde aan de buitenruimte van Almere?
- S Sebastiaan van 't Erve, wethouder Amersfoort
- T Kracht van de Stad

LIJN 5 MAATWERK

FABELS EN FEITEN OVER KLIMAATVERANDERING

K M KENNIS • MENS

PLENAIR

Geen enkele vraag is dom en geen enkele overtuiging arrogant. U kunt vragen stellen aan een panel dat alles weet van klimaatverandering. Leg ze het vuur aan de schenen en stel die ene vraag waar ook zij geen antwoord op hebben.

S

Heleen de Coninck, ECN
Pier Vellinga, Kennis voor Klimaat
Arnold van Vliet, Wageningen UR
Roderic van de Wal, Universiteit Utrecht

14.05
–
15.00

2

WORKSHOPS RONDE

LIJN 1 STADSCENTRUM

DUURZAAMHEID LOONT

K Z KENNIS • ZAKEN

HOUTWAGEN 1A

Veel plannen, prachtige ontwerpen, maar aan de uitvoering schort het vaak. Hoe zorgen we dat duurzame en klimaatbestendige plannen realiteit worden? In deze workshop staat de financiering centraal: hoeveel kost een plan en wat zijn de baten? Zijn er andere financieringsconcepten die duurzaamheid betaalbaar maken?

V

S

T

D

Voorzitter Florrie de Pater, Klimaat voor Ruimte
Jaap Kortman, Vrije Universiteit
De financiering van klimaatbestendige wijken
Panel met Norbert Bol, Grontmij, Dymph Hoffmans,
gemeente Utrecht en Jaap Kortman, Vrije Universiteit

14.05
–
15.00

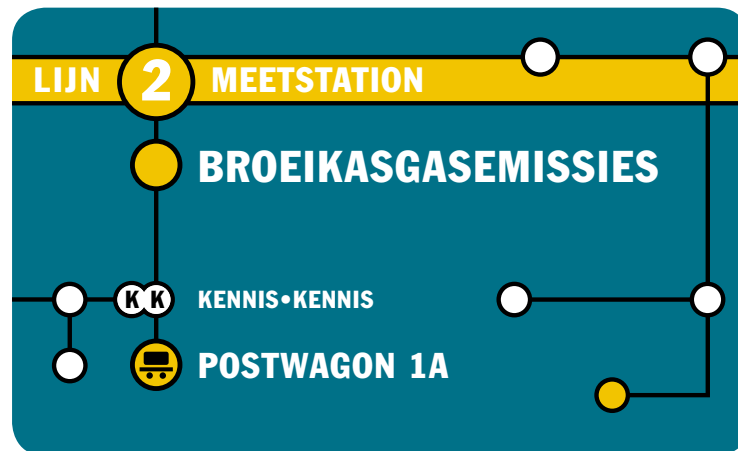
2

WORKSHOPS RONDE

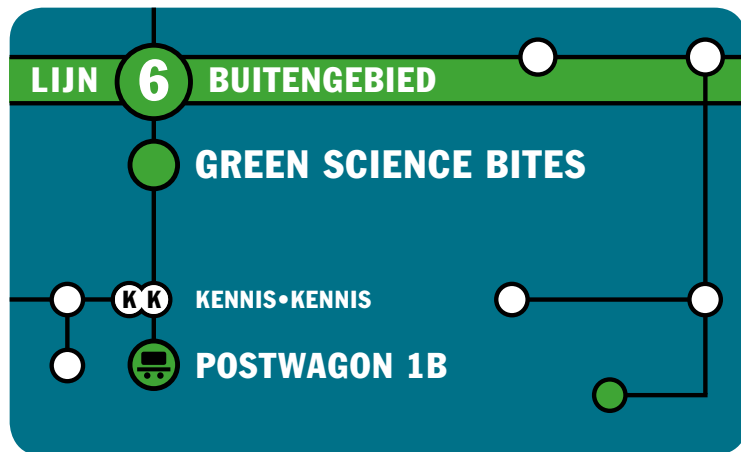
Resultaten van wetenschappelijk onderzoek zijn lang niet altijd direct bruikbaar voor bedrijven of overheden. Elke sector heeft zijn eigen wensen. Hoe maak je klimaatdata op maat? Aan de hand van een voorbeeld voor windenergie bespreken we wat er zoal bij komt kijken.

- S** Jan Coelingh, Ecofys
- T** Windenergie, heeft het de toekomst?
Opdrachten voor publiek:
 - Hoe zou u de windopbrengst voor de komende 10 jaar inschatten?
 - Welke klimaatinformatie is er nodig?
- S** Alexander Bakker, KNMI
- T** Hoe waait de wind in de toekomst?
- D** Discussie/vragen

Het onderzoek naar broeikasgasemissies heeft belangrijke voortgang geboekt op het gebied van meten en modelleren van broeikasgasemissies. Hieruit komen nieuwe onderzoeksvragen voort. In deze workshop vragen van onderzoekers zelf, vragen van het bedrijfsleven en vragen uit het beleid. Welk onderzoek is de komende jaren nodig?

- S** Ronald Hutjes, Wageningen Universiteit
- T** Elementen voor een nieuwe onderzoeksagenda rond broeikasgasemissies
- D** Discussie ahv stellingen: wat heeft KvR opgeleverd, welk onderzoek staat in de steigers, en wat ontbreekt in het licht van de voorgaande sessies?

Klimaat voor Ruimte heeft veel nieuwe kennis opgeleverd over natuur en landbouw. Jonge onderzoekers kijken naar hun toekomst. Welke effecten heeft klimaatverandering en hoe gaan we ons aanpassen?

- S** Anouk Cormont, Wageningen UR
- T** Effecten van klimaatverandering op natuur in versnipperde landschappen; wat zijn mogelijke adaptatiemaatregelen?
- S** Ruud Bartholomeus, KWR Watercycle Research Institute
- T** Klimaatverandering bedreigt plantensoorten door toename droge en natte extremen
- S** Maryia Mandryk, Wageningen UR
- T** Klimaatverandering in de context van andere sturende factoren voor de landbouw: scenario's voor structurele bedrijfsaanpassingen in 2050

Klimaatverandering vereist aanpassing van de samenleving. Adaptatie kost natuurlijk geld, maar levert het misschien ook iets op? Hoe ver willen we gaan om ons aan te passen?

- V** Voorzitter Ekko van Ierland, Wageningen Universiteit
- S** Inleiding
- T** Karianne de Bruin, Cicero Noorwegen
- S** Kosten en baten van adaptatie in Katwijk: besluitvorming onder onzekerheid
- T** Eric Schellekens, Arcadis
- T** Het perspectief van een consultancy organisatie op de kosten en baten van adaptatie
- D** Discussie met de deelnemers

14.05
–
15.00

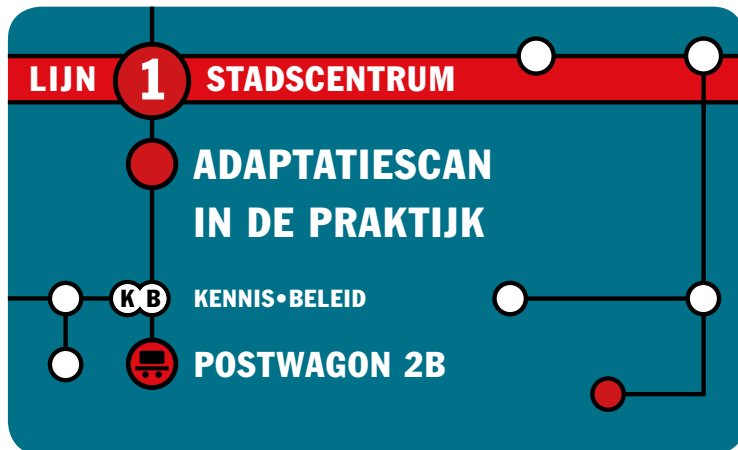
2

WORKSHOPS RONDE

14.05
–
15.00

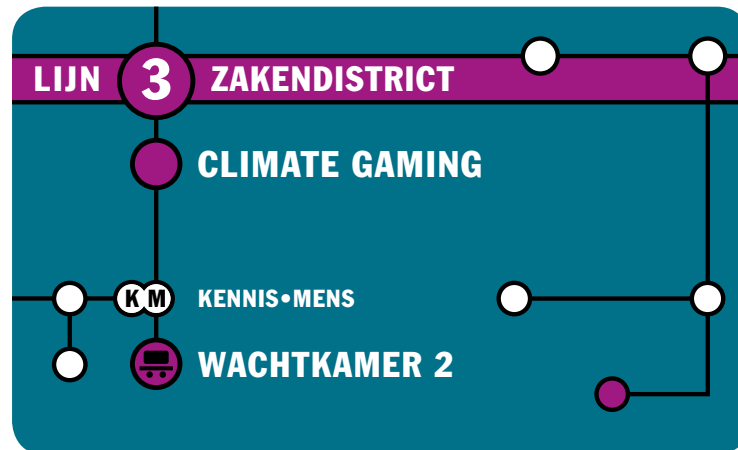
2

WORKSHOPS RONDE

De toepassing van de Nationale Adaptatie Scan bij verschillende gemeenten in Groningen en Drenthe geeft een duidelijk beeld van de (on) mogelijkheden van de scan. De scan en ervaringen ermee worden besproken en toegelicht.

- S** Jacob Klaas Star, Star Eco Advies
- T** Inleiding; toepassing van de Adaptatiescan
Wat is de NAS?
Ervaringsgegevens, terugkoppeling vanuit Groningen en Drenthe
- D** Discussie over de toepassingsmogelijkheden en de meerwaarde in het proces

Spellen kunnen helpen de klimaatopgave in het waterbeheer te verduidelijken. Met interactieve spelelementen in een digitale omgeving kun je verschillende scenario's simuleren en bekijken. Een virtuele omgeving kan een jarenlange (klimaat)verandering in een seconde duidelijk maken. Iedere actie wordt meteen zichtbaar en je kunt niet onder de consequentie van je beslissing uit. Zie dat maar weer eens recht te breien! Maak kennis met drie verschillende spellen over klimaatadaptatie, waterbeheer en integrale ruimtelijke opgaven.

- S** Marjolijn Haasnoot, Deltares / Universiteit Utrecht
- T** De rivier de Waas
- S** André Hendriks, Deltares
- T** De rivier de Sama
- S** Annebeth Loois, Tygron
- T** Climate Game

Onderzoek naar overstromingsrisico heeft tot nu toe vooral gebruik gemaakt van verschillende scenario's. Maar dat zegt niets over de kansen op overstroming. In het project Aandacht voor Veiligheid 2 demonstreren we een methode voor het produceren van probabilistische schattingen van overstromingsrisico's als gevolg van klimaatverandering.

Het lijkt een open deur: uitvoerbaar klimaatbeleid moet je maken met de uitvoerders zelf. Zij kennen het werkveld bij uitstek en kunnen het verschil maken. Bestuurders en directies hoeven vervolgens alleen maar pal achter hun uitvoerders te gaan staan. Hoe zorg je dat klimaatbeleid wordt ingebed binnen de kerntaken?

- S Philip Ward / Otto de Keizer, Vrije Universiteit
- T Inleiding
- S Saskia van Pelt, KNMI / Wageningen UR
- T Klimaatdata voor probabilistische overstromingsrisico scenario's
- S Philip Ward, Vrije Universiteit Amsterdam
- T Probabilistische scenario's van overstromingsrisico
- D Discussie in kleine groepen aan de hand van vragen / stellingen

- S Theo Voskuilen, Liander (voorheen BuildDesk)
- T Uitvoerbaar Lokaal Klimaatbeleid, Inleiding
- S Gerard Lappee, BuildDesk
- T Uitvoerbaar Lokaal Klimaatbeleid, interactief gedeelte

14.05
—
15.00

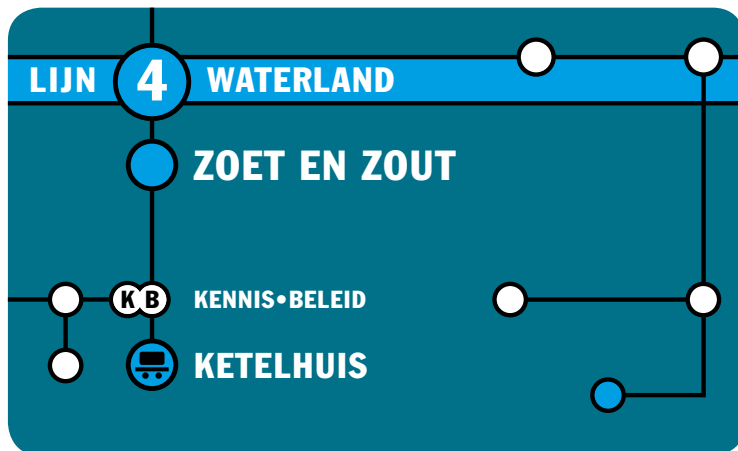
2

WORKSHOPS RONDE

14.05
–
15.00

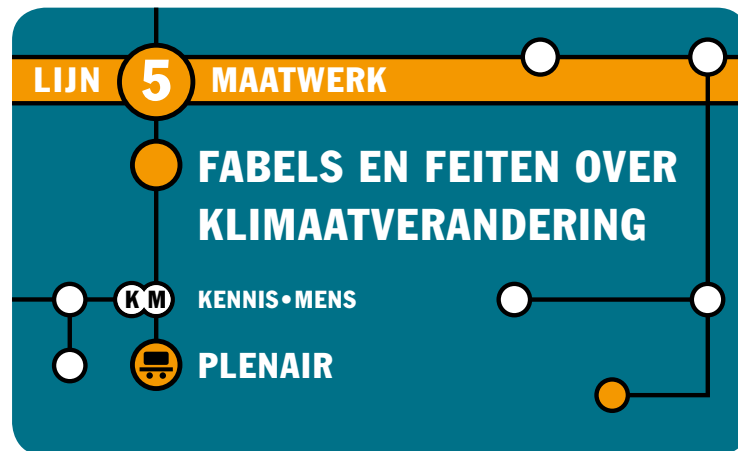
2

WORKSHOPS RONDE

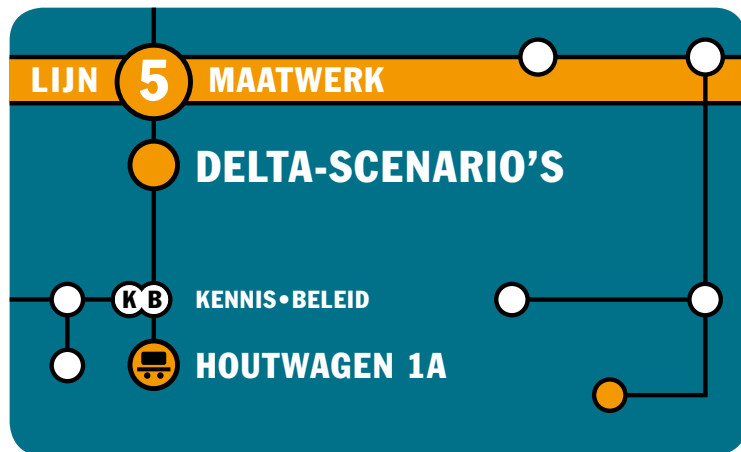
In deze sessie nemen wij u mee met het spel dat zich afspeelt tussen zoet en zout water op de landbouwgronden, natuurgebieden en in de wateren van onze delta. In de toekomst met klimaatverandering zal het steeds moeilijker worden om vraag en aanbod van zoetwater op elkaar af te stemmen. Maar wat is zoet en wat is zout? We delen met u de laatste inzichten op basis van onderzoek in Noord- en Zuidwest Nederland.

Aan de hand van een quiz worden vragen over zoet en zout water geïllustreerd met proefjes. De quiz geeft u de meest recente wetenschappelijke inzichten over de klimaatbestendigheid van onze zoetwatervoorziening, toegelicht door diverse onderzoekers. Zo zal Arjen de Vries (Acacia-Water) vertellen over de inzichten over verzilting langs de kust van de Waddenzee en zal Ad Jeuken (Deltares) een tipje van de sluier oplichten over de eerste resultaten uit het KvK onderzoek.

Geen enkele vraag is dom en geen enkele overtuiging arrogant. U kunt vragen stellen aan een panel dat alles weet van klimaatverandering. Leg ze het vuur aan de schenen en stel die ene vraag waar ook zij geen antwoord op hebben.

- S** Heleen de Coninck, ECN
Jan Paul van Soest, Advies voor Duurzaamheid
Pier Vellinga, Kennis voor Klimaat
Roderic van de Wal, Universiteit Utrecht

We kijken naar de sociaal-economische ontwikkelingen in de Deltascenario's die ontleend zijn aan de studie 'Welvaart en Leefomgeving' (WLO), en de daarvan afgeleide ruimtelijke scenario's. Wat is de betekenis van de Deltascenario's bij de analyse van kansen en knelpunten en bij het verkennen van voorkeursstrategieën t.b.v. de uiteindelijke voorstellen voor de Deltabeslissingen.

- S Ed Dammers, PBL
- T De rol en betekenis van scenario's voor het Deltaprogramma
- S Gert Jan van den Born, PBL
- T Deltascenario's nader toegelicht

KNMI klimaatscenario's zijn essentieel bij studies naar effecten van klimaatverandering. In 2013 verschijnt een nieuwe generatie scenario's. Waarom is dat nodig, weten we nog niet genoeg?

- S Bernadet Overbeek, KNMI
- T Inleiding, peiling van achtergrond en standpunten van deelnemers t.o.v. scenario's
- S Albert Klein Tank, KNMI
- T Nieuws over de volgende klimaatscenario's van het KNMI
- D Paneldiscussie "Vraag maar raak over klimaatscenario's": Bart van den Hurk (KNMI), Albert Klein Tank (KNMI), Jules Beersma (KNMI) en een gebruiker van klimaatscenario's. Afronding door Bernadet Overbeek, KNMI

15.30
—
16.25

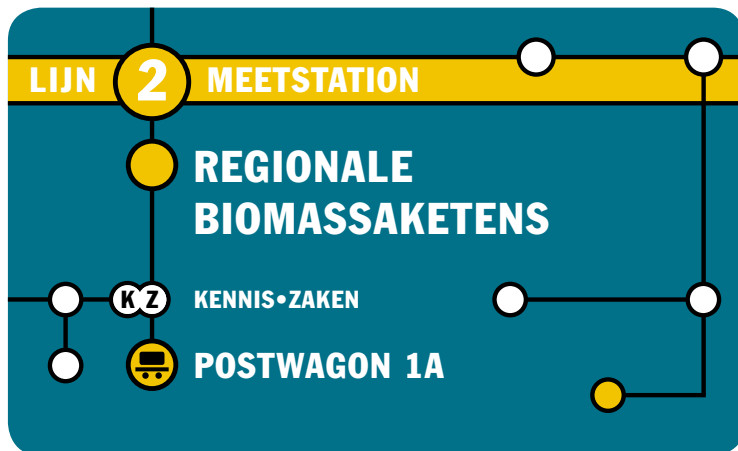
3

WORKSHOPS RONDE

15.30
–
16.25

3

WORKSHOPS RONDE

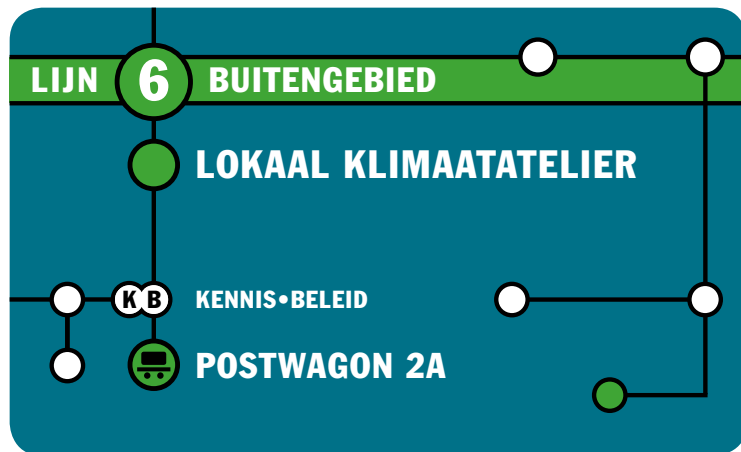
Biomassa kan een belangrijke vorm van duurzame energie worden, maar het blijkt moeilijk om dit in de praktijk te brengen. Waar zet je een centrale neer? Wat zijn dan de ruimtelijke gevolgen? Wat zijn de gevolgen voor milieu en economie? Onderzoekers maakten een model om antwoord op dit soort vragen te krijgen. Ze vertellen over hun ervaringen bij het toepassen van het raamwerk.

- S** Johan Sanders, Wageningen UR
- T** Inleiding
- S** Bert Annevelink, Wageningen UR
- T** Overzicht van het project 'Een raamwerk voor het ontwerpen van regionale biomassaketens'
- S** Hans Langeveld, Biomass Research
- T** Barrières en stakeholderprocessen voor bioenergieketens: theorie en praktijk
- S** Berien Elbersen, Wageningen UR
- T** Demonstratie van de biomassaketens ontwerp- en evaluatie tool
- D** Discussie ahv stellingen

Hoe kan de ontwikkelde klimaatkennis sneller naar de markt gebracht worden? KvR+KvK gaan op zoek naar kansrijke business cases die vraag en aanbod bij elkaar brengen. We sluiten aan bij het topsectorenbeleid van de regering en kijken naar exportmogelijkheden.

- V** Voorzitter Sybilla Dekker, Raad van Toezicht Kennis voor Klimaat
- S** Marjolein van Wijngaarden, Twijnstra Gudde
- T** Mechanismen om kennisvalorisatie in de markt te organiseren
- S** Jan Coppes, Witteveen en Bos
- T** Op zoek naar kansrijke business cases

In klimaatateliërs wordt verkend welke effecten klimaatverandering heeft en hoe daarop kan worden geanticipeerd. Daarbij is de interactie tussen beleidsmedewerkers, ontwerpers en onderzoekers van cruciaal belang. Wetenschappelijke kennis over klimaatverandering wordt gevisualiseerd en toegankelijk gemaakt met de klimaat effect atlas.

- V** Voorzitter Florrie de Pater, Klimaat voor Ruimte
- S** Hasse Goosen, Wageningen UR
- T** Inleiding
- S** Paul Stein, Provincie Gelderland
- T** De aanleiding, achtergrond en reflectie op de klimaatateliërs in de provincie Gelderland
- S** Hasse Goosen, Wageningen UR
- T** Tools voor klimaatbestendige gebiedsontwikkeling
- S** Vincent Grond, GrondRR
- T** De methode van de waterschalen en gidsmodellen als ontwerp hulpmiddel voor klimaatateliërs

Waarom zou je tellen en meten overlaten aan dure instrumenten? We zijn met 16 miljoen Nederlanders en die kunnen ook heel goed tellen en meten. Daar moet je gebruik van maken, zou je denken. De Natuurkalender doet het al jaren met veel succes. Maar is het altijd zinvol? En hoe foutgevoelig zijn die burgers eigenlijk?

- S** Arnold van Vliet, Wageningen UR
- T** Inleiding
- S** Pine Berg, Natuur- en Milieufederatie Utrecht (NMU)
- T** E-participatie werkt
- S** Gert-Jan Steeneveld, Wageningen UR
- T** Voorsprong in stadsklimaatonderzoek met weeramateur-waarnemingen
- S** Matthijs Begheyn, SME
- T** Wetenschappelijk onderzoek door scholieren

15.30
—
16.25

3

WORKSHOPS RONDE

15.30
–
16.25

3

WORKSHOPS RONDE

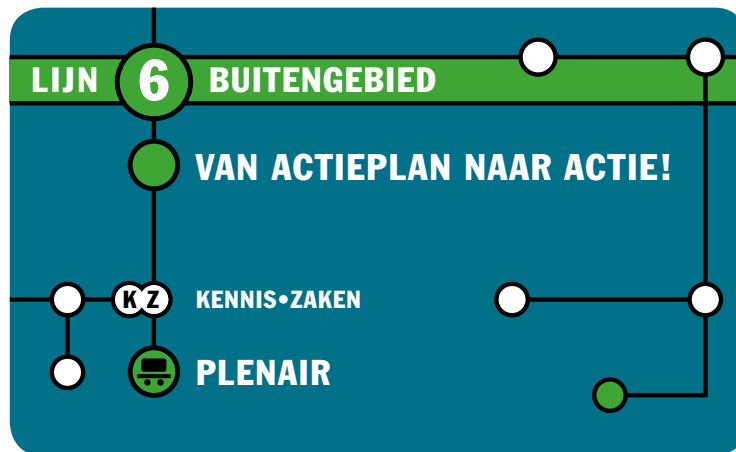
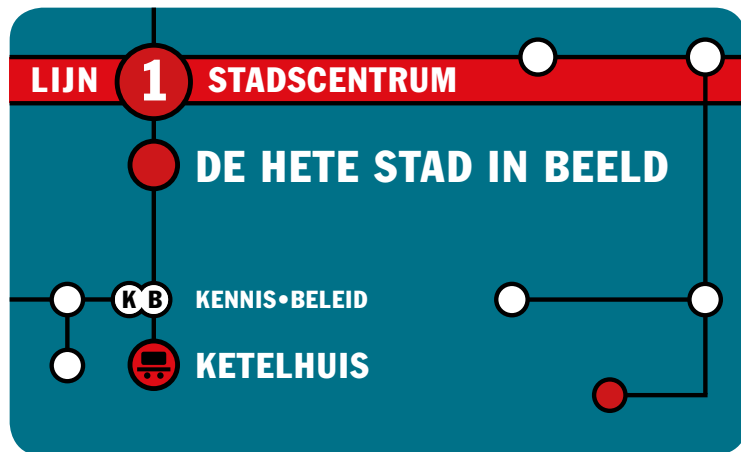
De klimaatonderzoekprogramma's doen onderzoek op het gebied van Waterveiligheid, dat aansluit bij het Deltaprogramma. We discussiëren over het nut van een risiconorm en wat dit in de praktijk betekent. Stel dat het risico in een gebied vanaf nu niet meer mag toenemen, welke maatregelen worden dan relevant?

- S** Aline te Linde, Deltares/IVM/KvR/KvK
- T** Toename van het overstromingsrisico in de toekomst en de potentie van gevolgenbeperkende maatregelen.
- S** Marjolein Mens, Deltares/KvK
- T** Over overstromingsrisico's van de IJssel, effectiviteit van maatregelen en het nut van reactiecurves.

Spelenderwijs gaan we samen een locatie verduurzamen. De stad wordt veiliger en attractiever met meer groen en blauw. Veiliger door betere waterkwaliteit, decentrale energievoorziening en voedselproductie. Gezonder door minder hittestress en last but not least aantrekkelijker voor de mens en ook voor flora en fauna.

- S** Hiltrud Pötz, Opmaat
- T** Inleiding
- D** Klimaatspel spelen
- Conclusies en uitwisseling resultaten

In de stad is het warmer dan in het omringende landelijke gebied. Hoe dat komt leggen we uit aan de hand van meetresultaten verkregen uit vaste weerstations en innovatieve mobiele metingen en resultaten uit geavanceerde meteorologische modellen. Centraal staat hoe mensen de warmte ervaren.

Het project Klimaat en landbouw Noord Nederland heeft adaptatiemaatregelen en actieplannen ontwikkeld. In de workshop onderzoeken we manieren om stakeholders daadwerkelijk met de actieplannen aan de slag te laten gaan. Het doel van de workshop is het eigen maken van de resultaten van het onderzoek en het benoemen van instrumenten en technieken voor het vervolg.

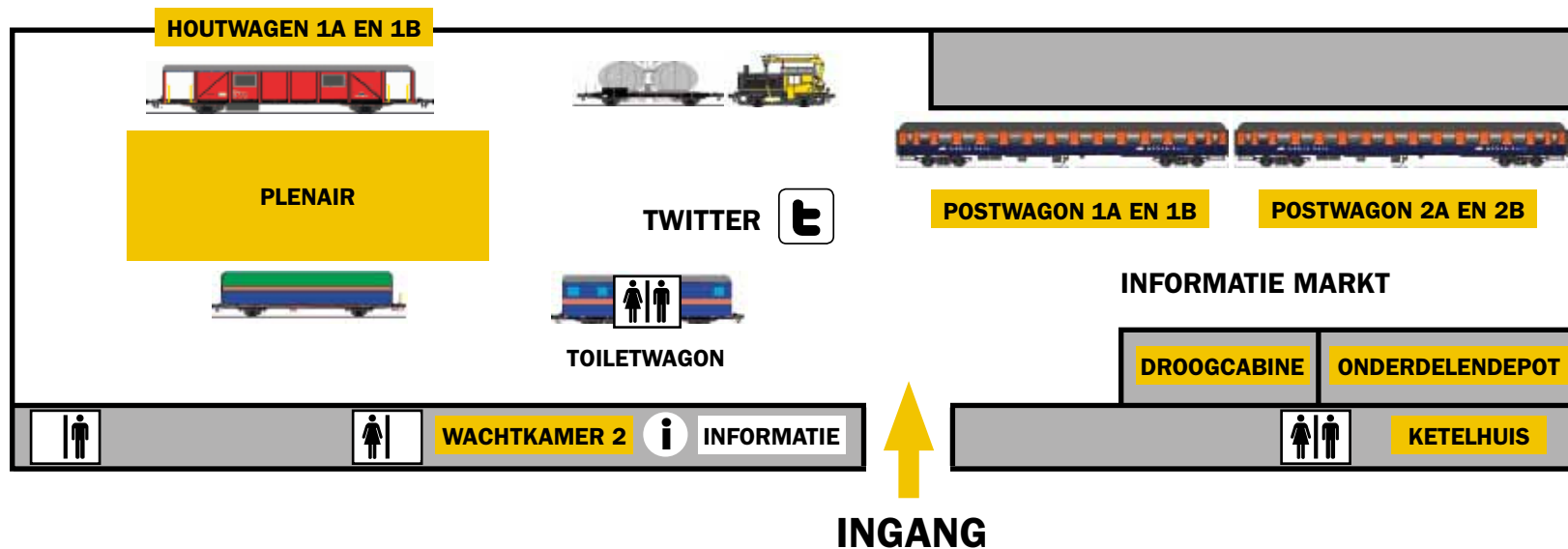
- S Reinder Ronda, Wageningen UR
- T Analyse stadsklimaat via meteorologische modellen
- S Bert Heusinkveld, Wageningen UR
- T Stedelijk buitenklimaat in Nederland

- V Voorzitter Marga Kool, Raad van Toezicht Kennis voor Klimaat
- S Jelle Zoetendal, Grontmij
- T Uitkomsten onderzoek Klimaat en Landbouw
- S Jeroen de Wit, Grontmij
- T Voorbeeld projectidee Veenkoloniën. Hoe ontwikkelen we gedragen projecten?
- D Discussie in groepen

15.30
—
16.25

3

WORKSHOPS RONDE

Contact

Ineke van Bijssum

Ottelien van Steenis

info@klimaatvoorruimte.nl

T 0317 48 65 40

klimaat voor ruimte

Kennis voor Klimaat

www.klimaatonderzoeknederland.nl